

Josip Belamarić

Kuća u Splitskom statutu – građenje, održavanje, rušenje

Josip Belamarić
Institut za povijest umjetnosti
Centar Cvito Fisković
Kružićeva 7
HR - 21 000 Split

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljen / Received: 2. 3. 2015.
Prihvaćen / Accepted: 25. 4. 2015.
UDK: 711.4(497.5Split)“13“(093.2)

It can be said that the town statute of Split and the stipulations concerning the everyday life in this medieval town are not characterized by the aim to create an ideal city and, in this, they are far from the long-range urban planning contained in the statute of Dubrovnik. The fact that less than five per cent of the stipulations in the statute of Split relate to urban planning ought to be understood as indicating that the town, set in Diocletian's Palace and determined by its structures, had already been defined to a large extent and that it functioned well and fulfilled the needs of its inhabitants. Thirty chapters of the statute deal with different aspects of the development of medieval Split and its everyday maintenance. This article focuses on the relationship between the local government and private property, that is, with the cases of private spaces being transformed into public spaces and the 'ritualistic erasures', that is, the demolition of houses whose owners committed treason and broke the law. This phenomenon of demolition as setting example was not limited to medieval Split but was recorded in other Dalmatian communes (in Omiš and Dubrovnik as late as the eighteenth century) and this discussion of it is based on the examination of a wider set of primary sources.

Keywords: *Statute of Split (1312), stipulations for urban planning in medieval Split, demolition of houses as legal punishment, damnatio memoriae in medieval towns, the 1310 rebellion of Bajamonte Tiepolo in Venice, the 1602 Lastovo rebellion, the 1806 Poljica rebellion*

„U novim okolnostima potrebna su nova rješenja“, stoji na početku jedne od glava Dubrovačkoga statuta, posvećenoj trasiranju ulica u „drugom, novom gradu koji se dosad zvaše predgrađem“. Iscrpnim propisima o regulaciji velikih dijelova gradskoga prostora (1272. i 1296.) Dubrovnik je iznimka među srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima. Urbanistička politika u gradovima poput Splita ili Zadra svodi se većim dijelom na korekcije i utvrđivanje pravila gradnje u otprije definiranom urbanom krajoliku; njihove se moderne srednjovjekovne komune konstituiraju u 13. i 14. stoljeću kada su prostori njihovih središta već najvećim dijelom izgrađeni.¹

Regule urbanističke legislative u Splitskom statutu nalazimo u njegovoj petoj knjizi i u odredbama raspršenim u trećoj, četvrtoj i šestoj knjizi. U pogledu odredbi Splitskoga statuta koje dodiruju pitanja svakodnevnog gradskog života, moglo bi se vjerojatno kazati da u njima nema projekcije nekog idealnog grada i da su one dale-

ko od dalekosežnosti urbanih pravila koja donosi suvremeni dubrovački Statut, iz kojega se pak razumije da su tamošnje vlasti nastojale novim zakonskim odredbama promptno i neposredno reagirati na nove pojave u životu grada. U raspravi o izgledu Splita u srednjem vijeku, dakle, odredbe Statuta mogu biti samo od djelomične pomoći.² Danko Zelić, vjerojatno najbolji poznavatelj urbanističkih aspekata naših srednjovjekovnih statuta, s pravom upozorava da su statuti tek jedan dio korpusa komunalnog prava srednjovjekovnog grada, odnosno da su brojne odluke gradskih vijeća i magistrata zapisivane i na raznim drugim mjestima, pa je tek komparativnim terenskim istraživanjima moguće ustanoviti u kojoj su mjeri odredbe Statuta živjele u stvarnosti.³

Riječ je ipak o mozaiku regula koje su itekako odredile sliku grada. Da se u to uvjerimo, dovoljno je i danas prošetati do Peristila, proći od Željeznih vrata do Mihovilove širine ulicom paralelnom sa zapadnim zidom Palače, od-

nosno do mora, ili vidjeti – prema brojnim fotografijama snimljenim prije rekonstrukcije središnje podrumske dvorane rezidencijalnog dijela palače – kako je izgledala „ulica od Grota”, kojom se izlazilo na Mjedena vrata i morsku obalu. Lako je pokazati u kolikoj mjeri srednjovjekovne kuće, kojih i danas ima više desetaka u tkivu grada, svjedoče o tome da su se statutarne odredbe poštovale u pogledu njihovih međusobnih međa, visine, odnosa prema ulici.

Premda su im preokupacije slične, kada razmatraju pitanja higijene ili sigurnosti grada – tražeći na primjer da se kuće odmaknu od zidina – na prvi pogled iznenađuje koliko se statutarno zakonodavstvo razlikuje od grada do grada. Kad čitamo cijeli taj skup naizgled nesustavno izloženih odredbi, raspršenih u više knjiga Splitskog statuta, onaj koji ne zna kako funkcionira razmišljanje srednjovjekovnog dekuriona u tom gradu (ili u Trogiru, Šibeniku i drugdje), mogao bi ponoviti klasično Braunfelsovo pitanje: znaju li ti majstori, koji sijeku kockice, kakvu sliku slažu?⁴ Razlog necjelovitosti „urbanističke regulative” u Splitskom statutu bit će u činjenici što se komuna konstituirala u doba kada je prostor njenoga središta u glavnim linijama već oblikovan; njegovu urbanu školjku zadala je Dioklecijanov gradnja, pa su se urbanističke intervencije mogle odnositi uglavnom na arhitektonske korekture. Stoga i činjenicu što se manje od 5% odredbi u Splitskom statutu odnosi na neki vid oblikovanja grada, treba uzeti kao potvrdu zaključka da je grad izvana i iznutra oblikovno definiran i da očito funkcionira na prilično zadovoljstvo svojih žitelja.⁵

U svakom slučaju interpretacijom onoga što nam je ostavila urbanistička baština srednjovjekovnog Splita, vidi se da to više nije skup niza građevina nego pravi gradski organizam, s dobro organiziranim komunikacijama, održavanim javnim površinama, popločanim ulicama, s brižno čišćenom lukom čije se dno jaruža, sa zdencima vode koji su se, čini se, smatrali javnim i kada su se nalazili u privatnim dvorištima. Napori za poljepšavanje grada u tekstovima Statuta su, zanemarimo li pojedine odredbe o čistoći, usmjereni na postizanje reprezentativnijeg izgleda isključivo središnjih gradskih prostora.⁶

STATUT NA DJELU

Statutarne odredbe koje se tiču urbanističkih pitanja u prvi plan stavljaju odnos ulice i kuće, a kada se na planu srednjovjekovnoga grada ucrtaju točke koje te odredbe spominju, shvaćamo da – usprkos prvom osjećaju da je riječ samo o pravilima nedosljednog izlaganja – one govore o cjelovitom gradskom organizmu.⁷ Čitajući ih,

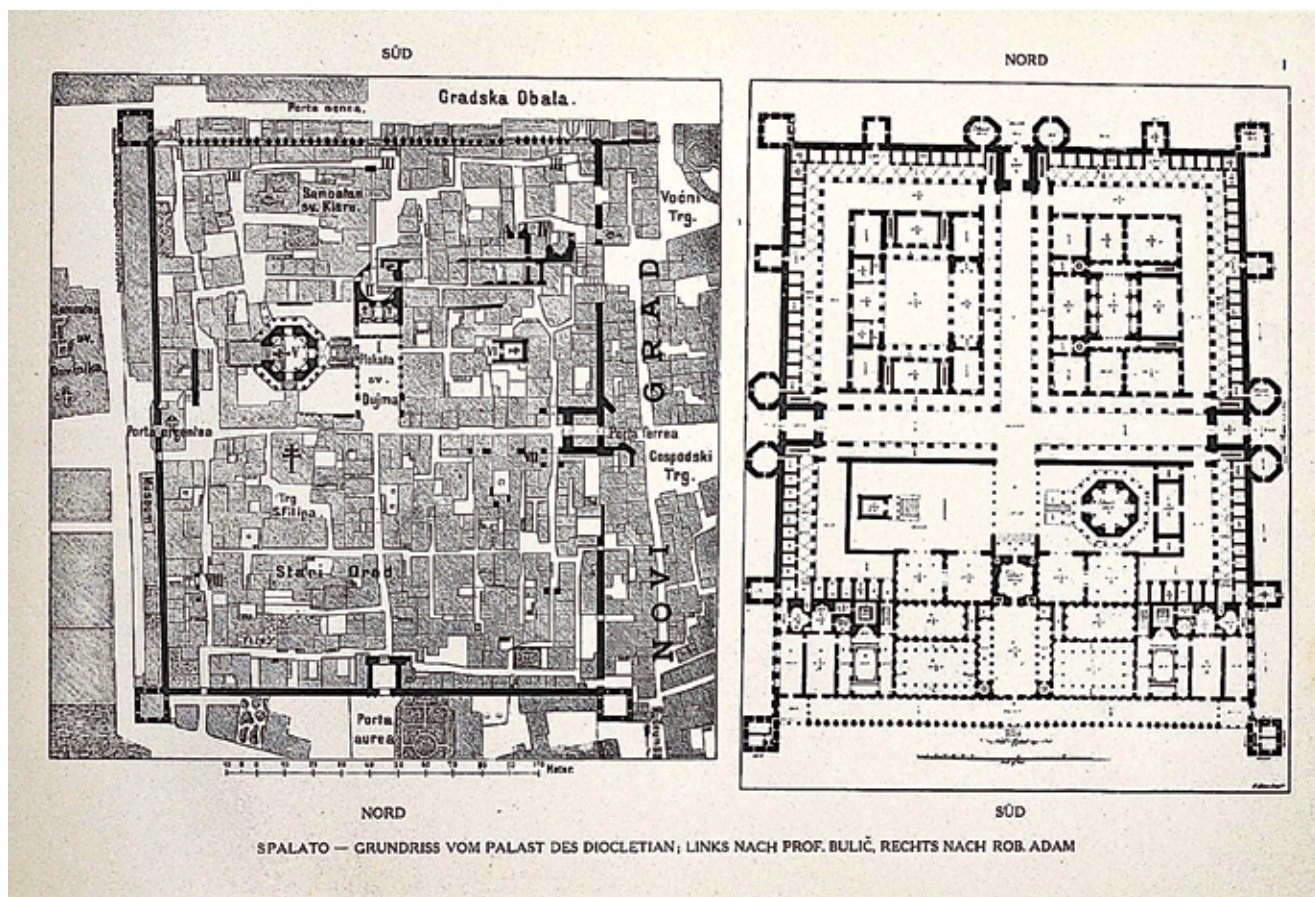
možemo oćutjeti cjelovit ritam grada u slijedu: kuće – ulice – trgovi – zidine – luka – Marjan; kao i skrb za njegovu obranu, higijenu, ures.

Već u poznatoj vojnoj kampanji Petra Orseola 1000. godine, duždev tajnik i kroničar, đakon Ivan najpohvalnije izraze nalazi baš za Split – „nobilissima et valida urbs” – metropolu čitave Dalmacije. Prikazuje ga, zajedno s ostalom hrvatskom obalom (ona se tu zove *Goruasias*, a Split – *Asbâlató*) El Idrisijeva *Tabulla Rogeriana* iz 1154., karta svijeta koju je taj kordobanski kartograf načinio za normanskog kralja Rogera. On spominje vinograde blizu Zadra i obrađena polja u okolici Šibenika, impresioniran je zadarskim zidinama koje oplakuju morski valovi, a ne zaboravlja (u inače šturom popisu gradova hrvatske obale) spomenuti da su splitske ulice „popločene kamenom”.⁸ Dijelovi pločnika duž karda i dekumana, ako su izgubili izvornu širinu, morali su se još cakliti; po njima Splićani i danas hodaju kao na modnoj pisti. Naravno, uz El Idrisijev navod, ne smijemo zaboraviti kako gradski statut opominje, da se „in placato archiepiscopali” (a to je pločnik pred nadbiskupskom palačom u jugoistočnom kutu Palače) ne smije puniti gnojem ili drugom nečistoćom. Ipak, kada je „određeno i naređeno da je tadašnji načelnik zajedno s rečenim službenicima dužan dati popločati ulicu od Plokate” (sv. Dujma) „pa do Novih vrata” (otvorenih uz stara *Porta argentea*) (Splitski statut, lib. V. gl. 3),⁹ za primjer je trebao uzeti način kojim je popločana ulica „od grota” (*in gruptis, via publica gruptarum* ili *via in gruptis*), a to je središnja komunikacija kroz Podrume, koja je tada očito bila već reprezentativna komunikacija, uz koju su bila – nakon što je perforiran antički svod nad kojim je stajao *tablinum*, jedna od važnih dvorana carske Palače – formirana dva niza kuća.¹⁰

Luka se periodički jaruža; produljuje se gat u njoj; organiziraju se javni radovi radi popravljivanja; *svaka lađa i svaki brod splitskih građana ili stanovnika mora* (besplatno) *dovesti veliko kamenje prikladno za potrebe luke uz pomoć radnika koji plove na bilo kojem od tih brodova.*” (Splitski statut, Reformacije, gl. 83).¹¹

Stvarnu brigu o cjelini urbanih problema najbolje razumijemo kada analiziramo strukturu cijele službe koja se o tome skrbi – a nije brojila manje od pedesetak ljudi: od gradskog kneza, kurije, sudaca, nadzornika (putova, mostova, izvora, gradnje zvonika katedrale), pa do procjenitelja, majstora javnih radova... Bile su pritom ravnomjerno pokrivene sve gradske četvrti. „Savjesno i u tajnosti” ispitivali su se svi slučajevi prisvajanja nekretnina i prava splitske komune.

Modernim se i aktualnim čini odredba po kojoj su se gradski upravitelji i suci morali brinuti „da se za njihova vremena sagrade zgrade unutar zidina predgrađa, ili u

1. Tloris staroga Splita unutar Palače 1900-ih, s naznačenim ostatcima Dioklecijanove gradnje
Ground-plan of the old town of Split in the Palace (c. 1900) showing the remains of Diocletian's buildings

gradu, ili izvan grada i bilo gdje se njima bude činilo pogodnim”, dakako „po odluci i na trošak komune prema mogućnostima grada” (Splitski statut, lib. V. gl. 10).¹² Ta nas odluka podsjeća na danas gotovo nepojmljivu činjenicu da su u Dubrovniku istoga vremena, tijekom 14. st. komunalne vlasti uspjele, očito ne štedeći sredstva, zaokružiti fond općinskih nekretnina izgradnjom stambeno-poslovnih blokova u čitavim kvartovima grada, i nadasve uz Placu – s dućanima u prizemlju – oblikujući novu glavnu trgovačku os grada. Bio je to nadasve efikasan model urbanističkog planiranja i održavanja urbanog tkiva, te važan instrument društvene politike: na taj način gradske vlasti mogle su poticati deficitarna zanimanja, pokazati socijalnu suosjećajnost prema onima koji iz nekih razloga nisu mogli podmirivati cijeli iznos najma; mogli su nagrađivati one koji su se istakli posebnim zaslugama.¹³

Prevladavajući broj drvenih kuća u Dubrovniku – kao i u Šibeniku, Splitu, Trogiru i drugdje – plastično iskače iz glave 60. Dubrovačkog statuta (lib. VIII.), koja iscrpno govori o mjerama u slučaju požara: „Godine

Gospodnje tisuću tristo devete ... ako bi se, ne dao Bog, kojim slučajem dogodilo da izbije požar u kojoj kući u Gradu ili predgradu, da su svi ljudi iz Grada i predgrada dužni pohitati u pomoć da se taj požar ugasi, sa sjekirama, kablama ili vjedrima punim vode. (...) Isto tako, ako bi se dogodio spomenuti požar, neka se, ako bi bilo potrebno, poruši jedna ili više kuća s bilo koje strane one kuće u kojoj bude požar, a one kuće koje budu srušene iz tog razloga, neka nadoknadi Općina dubrovačka prema pravednoj procjeni trojice ili petorice dobro upućenih ljudi, to jest većine njih, koje za to odrede knez i njegovo Vijeće. Isto tako, neka Općina kupi za svaki gradski seksterij po dvadeset sjekira, a neka se dodijele dobro upućenim ljudima.”¹⁴

Danas možda nismo svjesni da su u tkivu naših kasnosrednjovjekovnih gradova supostojale kamene i drvene kuće, ali i one kojima je polovica bila kamena, a polovica drvena. U Šibeniku, kao i u Trogiru i u Splitu, nije neobično naći kuću čije prizemlje ima gotičko-renesansna, a gornji dio barokna stilska obilježja. Tu je kameno žiđe na gornjim katovima očito zamijenilo prvotnu

2. Georg Kowalczyk, Fotografija Peristila Dioklecijanove palače i podnožja zvonika katedrale sv. Dujma u Splitu (1910.)
Georg Kowalczyk, *photo of the Peristyle of Diocletian's Palace and the base of the bell tower of the Cathedral of St Domnius at Split (1910)*

drvenu konstrukciju. Dakako, isprave iz toga doba, na-dasve brojne odredbe gradskih statuta, govore o pravoj borbi kamena i drva. Tek je izuzetno efikasan model urbanističkog planiranja i održavanja urbanog tkiva, nakon golemih višekratnih požara (primjerice 1296. i 1370. godine, a koji su znali uništiti veći dio staroga grada) uspio postupno drveni Dubrovnik pretvoriti u kameni grad. Ti su požari ostavili duboke tragove i ne samo u imenu jedne od važnijih gradskih ulica (Garište),¹⁵ nego primjerice i u jednom od standardnih dubrovačkih *exempluma* građanske svijesti – legendi o Lovru Volcassio kojem se pripisivala zasluga da je, darovavši čak 40.000 perpera za obnovu grada, zaslužan što su Dubrovčani odustali od nakane da se poslije požara odsele negdje drugdje. Među zanimljivim odlukama spomenimo samo onu iz 1406. g. kada se odlučilo da će se radi opasnosti od požara postupno svih 150 drvenih kuća preostalih na općinskom zemljištu u gradu zamijeniti kamenima. Drvenih kuća, premda vjerojatno ne u tolikom broju, bilo je i u svim ostalim srednjovjekovnim gradovima na hrvatskoj obali. Prema Tomi Arhiđakonu, splitskom kroničaru iz 13. st., u jednom je požaru izgorjelo više od pet stotina drvenih i oko dvadeset kamenih kuća! Poznati su nam također veliki požari Raba 1275. i Šibenika 1381., 1448. i 1457. godine, Zadra, Trogira...

Statut je načelno davao vlasniku neograničenu vlast nad vlastitim stvarima, pa i nad kućom, ali su potrebe zajedničkog života u gradu zahtijevale i neka prisilna ograničenja vlasništva u prvom redu radi zahtjeva obrane i higijene, ali i ukrasa grada.

Gradska uprava zabranjuje da se „in ciuitate Spalati et in burgo” goje svinje, pa čak određuje nagradu: „neka pripadnu onome tko ih ubije”, ili ipak „ako bi ih htio držati, neka ih drži unutar kućnog dvorišta”. Više članaka odnosi se na zahodske jame („bucam suae cloacae”), izlivanje nečisti, odlaganje smeća... Vode od kiša koje su iz polja konvergirale gradu trebalo je usmjeriti „izvan grada prema Novim vratima i Rimskim vratima”, što je u potonjem slučaju značilo – prema potoku koji je tekao k moru, obrubljen murvama, linijom današnje Marmontove ulice.

Trg pred stolnom crkvom „koji se zove Plokata (platea ante ecclesiam, quę uocatur planctus) ne smije se zakrčiti nečistoćom ili kojim drugim smećem... Slično tome trg koji se zove Pistura.” (Splitski statut, lib. V. gl. 8) Godine 1348. „prihvaćeno je da se zaposle četiri čovjeka koje će plaćati komuna, a dužnost im je da čiste ulice splitske komune kako bi grad Split bio ugodna mirisa, a ne zagađen smradom (ut ciuitas Spalati sit bono odore opulenta et non fetido polluta).” (Splitski statut, Reformacije, gl. 15)¹⁶ Unatoč svemu tome imamo 1470-ih godina spomen „Calle puzzolente” – negdje oko Grotta.

U Zadarskom statutu nalazimo, naravno, slične odredbe, kao i to da su „svi i svaki pojedinac obvezni i dužni čistiti i mesti ulice pred kućom svake subote” (Reformacije, gl. 40).¹⁷ Trogirski statut u tom je pogledu najiscrpniji, ali uz mnoga ponavljanja koja upućuju na činjenicu da se odredbe nisu baš mnogo obdržavale. Knjiga 2. cijeli je mali rječnik srednjovjekovnih latinskih izraza za „smeće ili gnoj, nečist, gnjus...”¹⁸

Ograničenja vlasničkih prava naći ćemo i u glavama „O uglu (kuće) i zubu na zidu” i „Kamena kuća ima prednost pred drvenom”, naravno i u više glava kojima se regulira problem novogradnji i trošnih kuća u gradu, a osobito pravo korištenja i iznajmljivanja „kula, kuća i kućeraka” koji bi svojim položajem mogli ugroziti obranu grada. Govori se o dužnosti gradnje zajedničkog zida, a osobito su nam zanimljive odredbe u lib. VI. gl. 24, koje reguliraju pravo gradnje među susjednim kućama: „ako je blizu neke međe sagrađena kuća koja ima zub na uglu zida ili na pročelju u pravcu same međe, neka onaj, tko uz među bude podizao svoju zgradu, postavi nju toliko udaljenu koliko se proteže taj zub, a crna jama mora biti zajednička. A ako taj ne bude htio od svoga odstupiti, može svoju kuću približiti samo do zuba, ali tada neka nema udjela u crnoj jami. Ako pak (postojeća zgrada) ima zubeve na pročelju prema međi, tada (graditelj) može (svoju kuću) približiti postojećoj bez ikakva odbijanja (u prostoru). Ako bi pak (postojeća kuća) bez zubova imala prozor na pročelju, (vlasnik nove kuće) ne može se ni kasnijom (izgradnjom) približiti zidu (postojeće) sve kad bi od svog zida ostavio (određeni razmak). Ako kuća nema zub na zidu, ni gore ni dolje, ne može se (novom zgradom) približiti zidu bez dopuštenja vlasnika kuće osim na udaljenosti pada vode sa strehokapnice.” Sve alineje ovog starog splitskog zakona lako je pronaći u stvarnim primjerima, i ne samo u Splitu. Riječ je o zubovima (dentes) na pročelju kakve vidimo na starim kućama u mnogim našim mjestima. U Korčuli takve zubeve zovu „ćamade”, valjda prema talijanskom „chiamare” – dozvati. Kuća, koja ih ima, ima i pravo, jednostavno, da se proširi.¹⁹

U prikazivanju razvoja Splita obično koristimo dvije karte: prvu s rekonstrukcijom izvornog izgleda Dioklecijanove palače (kako je mogla izgledati 300-tih godina), te tlocrt grada u 14. stoljeću. Te dvije karte dijeli punih tisuću godina, čitav milenij u kojemu se nekadašnja careva palača postupno prekrajala u živi ranosrednjovjekovni grad. Svojedobno sam, međutim, upozorio da je grad, suprotno uvriježenim mišljenjima, već u kasnoantičko doba mogao prema zapadu obuhvaćati površinu kakvu je imao početkom 14. stoljeća, na što upućuju titulari niza crkvice i koncentracija ranokršćanskih spolija uz njih.

3. Hugo Charlemont, *Ulica u Dioklecijanovoj palači*, u pogledu prema portalu Vestibula kroz koji se prilazi katedralnom trgu, odnosno Peristilu (1892.)

Hugo Charlemont, A Street in Diocletian's Palace, view towards the portal of the Vestibule which provides access to the Cathedral square, that is, the Peristyle (1892)

Zlatna vrata bijahu zazidana najkasnije početkom 6. stoljeća, što je omogućilo da se u stražarskom hodniku poviše njih ugnijezdi ranokršćanska kapela posvećena svetom Martinu, dočim se novi ulaz u grad formirao na Pisturi, na vrh srednjovjekovne i današnje Bosanske ulice.²⁰ Novi glavni trg spominje se pak istom od sredine 13. stoljeća. Čini se da se tek postupno formirao na današnjoj Pjaci, te da su neko vrijeme supostojale dvije općinske palače. (U Zadru se moralo dogoditi nešto slično u isto vrijeme, kada municipalne institucije sele s Foruma na novi trg.)

Splitska komunalna palača – kao jedna od prvih izrijekom spomenutih na našoj obali – spominje se prvi put 14. travnja 1227. godine. U njoj je („nella corte di Spalato”) kliški zapovjednik Petar prisegao Splicićanima vjernost. God. 1240. i 1241. u vrijeme potestata Garganusa i njegova nasljednika krčkog kneza Ivana, sastanci

su se održavali „in palatio publico za” koju je služila kuća kneza Grubeše, ali i u „palači pokojnog kneza Ilije”. Najkasnije godine 1277. postojala je, čini se, zasebna komunalna palača (*palatium communis*).²¹ Ne možemo znati gdje se ta palača nalazila. *Platea Sancti Laurentii*, pred zapadnim zidinama Dioklecijanove palače, spominje se prvi put 1255. godine.²² U petoj knjizi Splitskog statuta pisanog 1312., čitamo da je (očito nova) gradska vijećnica bila u gradnji i tek ju je trebalo dovršiti.²³

Naravno, u Splitskom statutu nema ni naznaka planiranja neke šire regulacijske osnove. Grad je očito u osnovnim gabaritima i orijentaciji svoje ulične mreže bio mnogo ranije definiran. U Dubrovniku su, ipak, išli mnogo dalje od ortogonalnog sustava unutrašnjih dijelova grada kojim su mogli provesti čvrstu organizaciju novih cjelina i artikulirati njihove osnovne funkcije.²⁴ Dubrovački statut, lib. V. gl. 20, propisuje da „zemljišta koja su izvan gradskog zida moraju ići onim granicama kojima idu kroz Grad”. To će postati podlogom na kojoj će se predjeli Pile i Kono, zapadno od grada, moći oblikovati kroz planski osmišljenu mrežu ulica, u kojima će se formirati inzule unutar kojih će se od 15. st. do 17. i 18. stoljeća, ali i kasnije, sve do razdoblja između dva svjetska rata u 20. st., podići stotinjak prigradskih ljetnikovaca, vila i kuća, hortikulturno uređenih na specifičnom iskustvu dubrovačkih renesansnih vrtova. Dok u isto vrijeme, gradovi poput Splita, nisu mogli očuvati mrežu centurija koju su naslijedili iz antičkog doba, u Dubrovniku se urbano planiranje, kakvo se provodilo unutar zidina, uspijeva prenijeti i na okolni teritorij.

Naravno, svaki od naših gradova imao je svoje specifičnosti, ovisno o naslijeđenom urbanom prostoru i drugačijoj topografskoj podlozi, različitoj povijesti ... Kada uzmemo, na primjer, u razmatranje odredbe staroga korčulanskog statuta, valja imati na umu da niz članaka koji se tiču korištenja i popravljivanja kuća u gradu ovise jednostavno o činjenici što je u 13. i dobrim dijelom 14. stoljeća Korčula feudalno leno jedne plemićke obitelji, koja ga je i utemeljila, sredinom *Duecenta – ex nihilo*.²⁵

... ET DOMUS EIUS DIRUATUR A FUNDAMENTO

No, ostavit ćemo po strani niz drugih zapažanja koje bismo mogli izvući iz čitanja Splitskog statuta i konfrontiranja njegovih regula s urbanističkom slikom koja ga još uvijek djelomično zrcali. Pažnju ćemo usmjeriti još samo na jedan specifični i iznimno zanimljiv slučaj. Od tridesetak poglavlja koja tretiraju različite aspekte razvoja i svakodnevnog održavanja prostornog okvira gradskog života, koncentrirat ću se osobito na odnos gradske

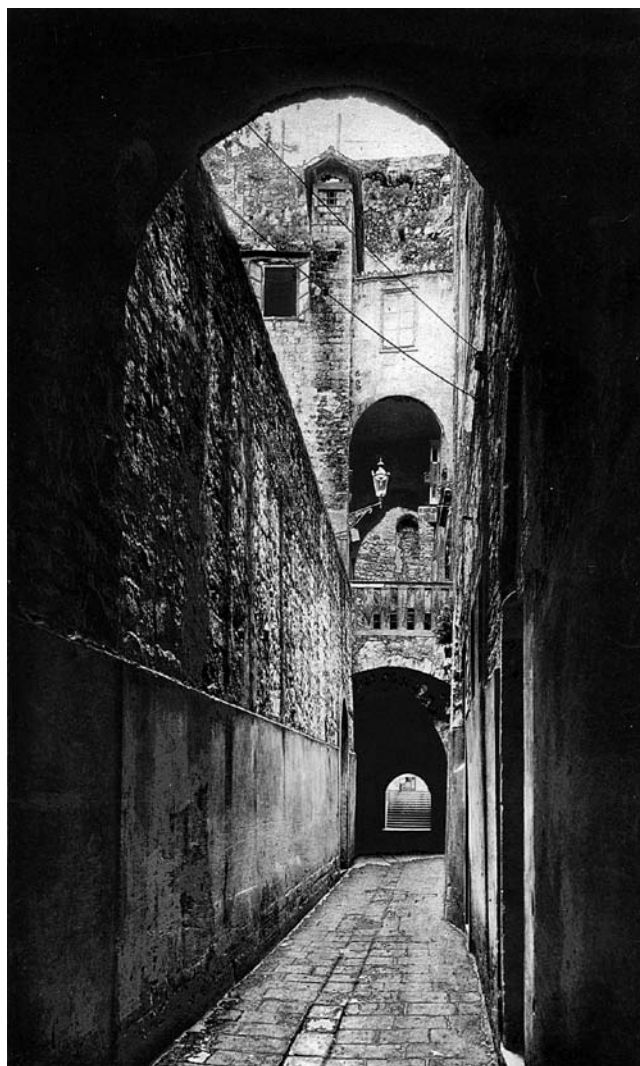
uprave prema privatnom vlasništvu, na slučajeve prenamjene privatnog prostora u javni, te na „obredno radiranje” kuća onih koji su se izdajom ogriješili o gradske zakone. Taj fenomen, dakako, nije svojstven samo srednjovjekovnom Splitu, nego o njemu čujemo u većini dalmatinskih komuna (a u Omišu i Dubrovniku još u 18. st.), pa ćemo ga pokušati objasniti na širem fondu vijesti iz samog vremena.

Egzemplarno rušenje kuće kao zakonska kazna sa snažnim simboličkim socijalnim značenjem postojalo je i u republikanskom Rimu, čini se, i kroz čitavu europsku povijest, a izraelske su vlasti takvo kažnjavanje prakticirale do prije desetak godina.²⁶ Kuća uvijek bijaše više od svojine; u Rimu – sveti prostor pod zaštitom *lara* i *penata*. Kada je godine 58. pr. Kr. Ciceron bio prognan iz Rima, njegov protivnik Publije Klodije Pulher, u svojstvu pučkog tribuna, dao je da mu se kuća na Palatinu dijelom sruši, a njen trijem posveti kao spomenik boginje Libertas! Po povratku iz izgnanstva, Ciceron će pred svećeničkim zborom održati znameniti govor, *De Domo Sua*, tražeći da se konsakracija anulira. Osporavajući ne samu zakonitost deposesiranja, koliko proceduralne propuste koji čin pokazuju pravno i obredno nevažecim, on upozorava svoje slušateljstvo da je dom svakog građanina svetište njegovih obiteljskih bogova i obreda („*hic arae sunt, hic foci, hic di penates, hic sacra, religiones, caerimoniae continentur*”, *Dom.* 109); a njegov osobito, jer je on – kao *conservator* Republike, u vrijeme Katilinine urote (kada je uostalom stekao, baš kao prvi, naslov *pater patriae*) – zaslužio da mu se kuća smatra svojevrsnim svetištem čitave komune. Država pati kada je onaj koji ju je spašavao od propasti odvojen od svojih „*deos penates et familiares... lares*” (*Dom.* 108).²⁷

Povijest pravne prakse koja je propisivala rušenje i palež kuća (*destructio* ili *incendium*), i to gotovo u čitavoj Europi od ranog srednjeg vijeka, pokazuje nastojanje da se društvo, koliko uobičajenim kaznama i progonstvom, toliko i takvim drastičnim simboličkim i upravo obrednim načinom, očisti od zločinaca, kriminalaca i remetitelja socijalnog mira. Ipak, primjeri rušenja i paleža nisu mogli biti česti, već s obzirom na opasnosti koje je primjena takvih mjera mogla izazvati u gustom tkivu srednjovjekovnih gradova, u kojima je najčešće još prevladavala drvena gradnja. Dapače, mnogi srednjovjekovni statuti izrijekom zabranjuju rušenje kuća u tkivu svojih jezgri, osobito ukoliko nema jamstva da će se rekonstrukcija ili nova izgradnja dogoditi u najkraćem roku.²⁸

Ipak, poznati su primjeri surovog obračuna s neistomišljenicima u srednjovjekovnom gradu, u čemu se ozakonilo ne samo njihovo zatvaranje, mutiliranje i smaknuće, nego i *damnatio memoriae*, ritualno radiranje nji-

hova spomena, njihove svojine, posebno kuće. „Uzorni primjer” u tom su pogledu firentinski *Ordinamenti della Guistizia* (1293. – 1295.), ali će biti dovoljno da se prisjetimo Farinate degli Uberti (iz desetog pjevanja Danteova Pakla), koji je vodio gibeline u pobjedu nad gvelfima u Bitci kod Montapertija 1260. godine. Kada su pobjednici htjeli Firencu savrniti sa zemljom, kao što je to Rim učinio s Kartagom, prevladali su Farinatini razlozi („prvo sam Firentinac pa gibelin i svoj ću grad braniti makar mačem u ruci”) pa su pobjednici na kraju srušili samo 103 palače, 580 kuća i 85 kula viđenijih gvelfa. Kad su pak gvelfi 1266. godine ponovno stekli vlast u gradu, među porušenim gibelinskim gnijezdima savrnjene su i

4. Ćiril Metod Iveković, Fotografija ulice od Grota kojom se izlazilo na Mjedena vrata i morsku obalu prije „obnove” središnje podrumске dvorane rezidencijalnog dijela Dioklecijanove palače (1910.)

Ćiril Metod Iveković, photo of the street od Grota, which lead to the Brass Gate and the shore before 'renovation' of the central hall in the basement of the residential part of Diocletian's Palace (1910)

sve kuće koje su pripadale Ubertijevom klanu na Piazza della Signoria, uz zabranu bilo kakve gradnje na istom mjestu, pa otud Palazzo Vecchio (građen od 1290.) stoji stiješnjen u kutu trga. Slično se dogodilo s kućama, kulama i imovinom Lambertazzija, prognanih 1280. iz Bologne („et domos eorum fuerunt derobate et combuste in civitate et comitatu”).²⁹ Snage upotrjebljene za rušenje mogle su nadmašiti one uložene za gradnju.

Egzil bijaše kazna koje su se svi najviše užasavali – udaljavanje iz kruga zavičajnog društva kojemu su pripadali: najveća kazna Ovidiju, Seneki, Danteu... Ali, takva kazna nije se smatrala dostatnom bez opipljive demonstracije zakona. Splitska odredba (lib. IV. gl. 74) po kojoj izdajniku komune imovinu treba konfiscirati, kuću srušiti, a on sam treba biti smatran doživotnim prognanikom (a ako bi takav ikada došao u ruke komunalnih organa, trebalo mu je odsjeći glavu) – ne odudara dakle od sličnih zakona u brojnim drugim srednjovjekovnim komunalnim statutima. Toma Arhiđakon svjedoči da je i u Splitu njegova doba postojala institucija izгона i rušenja domova onih koji su bili označeni kao skupine neprijateljske prema trenutno vladajućem sloju.³⁰ Naš Statut iz 1312. propisuje, primjerice, da sva imovina onoga koji bi se u doba rata – a bili su često u stanju nekog rata – ponio kao izdajnik komune, mora pripasti komuni; kuću mu treba srušiti (*et domus eius diruatur a fundamento*), a on sam mora biti proglašen doživotnim prognanikom. Ukoliko bi ikada došao pod vlast splitske komune – „neka mu se odsiječe glava tako da umre („amputetur sibi caput ita, quod moriatur”).³¹

Ništa bolje nisu prolazili izdajnici u drugim dalmatinskim komunama, koje su u svojim statutima imale niz sličnih zakonskih odredbi. Po Trogirskom statutu izgonom su bili obuhvaćeni čak i žena i djeca izdajnika (lib. II. gl. 25).³² Korčulanski statut (glava LVI, prihvaćena 12. XI. 1403.) određuje „da se svakome tko učini ili pokuša nešto (učiniti) protiv Korčulanske komune i protiv njezina zajedništva, a osobito protiv komunalnih povlastica i prava, odsiječe glava i neka izgubi sva svoja dobra, koja neka pripadnu Komuni, i neka se njegova kuća sruši iz temelja. A ako pobjegne, neka bude u progonstvu.”³³

Postoji više slučajeva egzemplarnog simboličkog rušenja kuća u posjedu izdajnika komune ili države. Kuća je sigurno bila temeljni simbol jedne seoske obitelji, možda čak i više negoli polje, vinograd, stado. Radiranje kuće iz seoskog kruga bijaše političko-magijski čin; više od upozorenja i zastrašivanja – uklanjanje neprijatelja, uništenje njegovog temeljnog simbola.³⁴ Klasičan je slučaj rušenje kuća urotnika u Lastovskoj buni 1602. godine. Nakon što je dubrovačka vlada godinu ranije odlučila izmijeniti neke uredbe u Statutu, povisiti kneževu plaću, te izgra-

diti dva zatvora pri kneževu dvoru na otoku, na kojemu je već otprije vladalo nepovjerenje u nepristranost suda, duhovi su se uzgibali, pa su urotnici preko Hvara poslali poruku u Mletke da bi prešli pod njihovu upravu. U Dubrovniku se brzo doznalo za urotu pa se na otok 11. srpnja 1602. g. uputila kaznena ekspedicija od 500 vojnika koji su uspjeli uhvatiti neke od urotnika koji nisu uspjeli pobjeći na Korčulu. Dva svećenika među njima budu prijekim sudom obješeni u tamnici u Dubrovniku, a presude za ostale ne bijahu blaže: 33 urotnika čekala je smrt na vješalima. Imovina im je konfiscirana, a žene i djeca trebali su biti konfinirani u Gradu. Kuće im je trebalo razoriti. Urotnici se, međutim, pod okriljem jednog siječanjskog nevremena 1603. g. iskrcaju na otok, došljaju pod tvrđavu i ljestvama ubace u nju, zarobe posadu i zapovjednika, a potom i kneza. Dubrovčani se, međutim, 16. VI. 1606. uspiju vratiti na otok. Sljedećeg proljeća, nakon što su u Grad pozvali 18 vijećnika, pošalju 276 vojnika i zidara da do temelja sruše kaštel na Glavici nad selom, da ne bi opet poslužio krivoj strani. Nakon relativnog zatišja, kao odgovor na sve kruće ponašanje Dubrovčana, uroti se 1652. ponovno pridružuje jedna grupa svećenika i svjetovnjaka, ne bi li opet pokušali nešto preko Venecije. Senat donese presudu: smrt svim urotnicima, te da im se zaplijene imanja, da im se kuće do temelja razore a tlo na kojem su stajale, da se pospe solju da se nikada na tom mjestu ništa ne izgradi.³⁵ Dodao bih još samo, da mi je Ivy Lentić Kugli svojedobno kazala da ima dokument iz druge polovine 18. st. koji govori o radiranju jedne kuće usred Grada!³⁶ Godine 1734. bilo je pak naređeno da se omiškim građanima Dešković i Caralipeo poruše kuće, te da budu protjerani s područje Republike.³⁷ Vođama pobune u Poljicima 1806. godine francuske vlasti dale su razrušiti kuće.³⁸ Godinu poslije general Marmont iz svog glavnog stožera, uspostavljenog u Gatima u Poljicima, izdaje proglas u kojemu između ostaloga određuje sljedeće: „Kuće velikoga kneza, kneza Marka Sičića iz Ostrvice, vojvode Ivana Jerončića, kneza Jovanovića iz Podstrane i kančilira Marasovića bit će razorene i na njihovom mjestu bit će uzdignut jedan kolac s ovim natpisom: kazna za odmetništvo. Biti će razorene sutra, od samih stanovnika.”³⁹

Vraćajući se Splitskom statutu, našu pažnju privlači osobito jedna zakonska hipoteza, koja se navodi u knjizi IV, u glavi 27 statuta. Što, dakle, raditi „ako neki zajednički imaju kuću ili kulu, pa jedan ima gornji a drugi njen donji dio, pa onaj tko ima donji dio počini neki zločin zbog kojega bi se njegova dobra morala uništiti” („propter quod bona sua deberent destrui”)? U odredbi se veli: „Neka komuna ili ne uništi donji dio ili pak neka dade da dobri i pravični ljudi procijene gornji dio”

– („tunc aut commune non destruat partem inferiore, uel per bonos et legales homines faciat extimari partem superiore”) – „pa prema toj procjeni neka se namiri onaj kojemu taj gornji dio pripada, a poslije neka s kućom kao cjelinom komuna uradi što hoće, jer se nikome ne smije zbog drugoga nanijeti šteta. – Isto određujemo i odlučujemo i za one koji imaju zajednički neku kulu ili kuću koje se ne mogu prikladno podijeliti. Ako jedan od (suvlasnika) počini spomenute zločine, tada treba pristupiti procjeni i naknaditi štetu onom suvlasniku koji nije počinio zločin, kao što je već gore objašnjeno.”

Čini se, po svojoj konkretnosti, da bi ta odredba mogla proizaći iz nekog stvarnog slučaja, odnosno iz problema primjene zakona o rušenju neke izdajničke kuće ili kule. Vjerujem da je takvom pitanju i rješenju koje naš Statut nudi, prethodio jedan suvremeni slučaj koji se dogodio u Veneciji, kada je 1310. izbio pokušaj pravog državnog udara.⁴⁰ Bunu je predvodio Bajamonte Tiepolo, odvjetak jedne od najstarijih i najuglednijih mletačkih obitelji, markantna figura koja najavljuje raslojavanje aristokratskog sloja u Europi na pragu ranog modernoga doba – mletački Katilina (doduše bez Cicerona nasuprot). Čini se da je pokušao uspostaviti vlast po uzoru Viscontija, Carraresa, Scaligera. Djed Lorenzo i pradjed Jacopo bili su duždovi. Bio je rođak bana Pavla Šubića.⁴¹

U širokom rasponu najdrastičnijih kaznenih mjera, uz mnogo mučenih i smaknutih, nama je osobito važna ona koja se odnosila na rušenje pobunjeničkih palača – dakle na pravi egzorcizam duha obitelji ili patricijskog klana iz kojega je dolazio izdajnik. *Il Maggior Consiglio* prvo je nametnuo svima zabranu raspolaganja imovinom koja će se primjenjivati u idućih osam dana, čak i

za supruge osuđenika i prognanika, određujući potom da se sruši Tiepolova kuća, te dvije trećine Querinijeve *Ca' Grandia*, što je provedeno već 25. srpnja.⁴² U prosincu iste godine određeno je da preostali članovi rodova Querini i Tiepolo moraju preoblikovati heraldičke znakove, te sami ukloniti sve ranije po gradu. Dan svetoga Vida određen je ubuduće za javni praznik, u zahvalu svecu što je spasio državu.⁴³ Svečevoj crkvi simbolički su darovani pragovi i mramorne patere Tiepolova doma, na čijem je mjestu 1364. godine podignut stup sramote, *colonna d'infamia*.⁴⁴

Za navedeno splitsko pitanje – kako srušiti dio kuće koji pripada izdajniku domovine, a taj je dio ispod dijela koji pripada pravednome? – osobito je interesantna sljedeća mletačka paralela: među pobunjenicima bila su i braća Marco i Piero Querini, koji su dijelili palaču u *fraterni* (tipičan mletački posjedovni aranžman), ali je treći brat, Giovanni, mogao dokazati da ništa nije znao o pobuni. Stoga je rušenje Querinijeve *Ca' Grandia* moralo biti odgođeno dok Komuna nije odlučila da taj treći dio otkupi. Od čitavog sklopa ostale su dvije velike arkade koje su 1339. uklopljene u novu javnu klaonicu! (*Beccaria* ili *Stalon*).⁴⁵

Tiepolo se, dakle, sklonio na jug Hrvatske, kod Šubića.⁴⁶ Splitski su ga imali dovoljno prilike upoznati, a vijesti o događajima u Veneciji, koji su se zbivali praktički paralelno s pisanjem članaka njihova Statuta, svakako su im morali biti itekako poznati. Da ne duljimo, očito je da se – u pretpostavljenom slučaju, kad neki dijele kuću ili kulu koju dijelom treba srušiti radi izdaje komune – u spomenutoj splitskoj odredbi zrcali plazma onodobne aktualne povijesti.*

* Rad je nastao u okviru znanstvenog projekta VACOP koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Bilješke

- ¹ Među tekstovima koji ukazuju na iznimno mjesto Dubrovnika u povijesti jadranske gradogradnje i srednjovjekovnog urbanističkog planiranja, prvo mjesto pripada studijama MILANA PRELOGA, a osobito jednoj pod naslovom: Dubrovački statut i izgradnja grada (1272-1972), *Peristil*, 14-15 (1971.), pretisnuto u: *Tekstovi o Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik, 2003., 21-43. Evo samo jednog karakterističnog odlomka: „Beskrajno obilje raznovrsnih pojedinosti koje zaokuplja pažnju gradske uprave pokazuje njenu duboku povezanost sa stvarnim životom svoje sredine. Razmišljajući o sitničavosti kojom gradska uprava sređuje gradski život ne bi trebalo zaboraviti da upravo u to vrijeme taj grad vodi i oružane borbe i složene pregovore kojima osigurava svoj vladajući položaj u razmjeni svih mogućih dobara u golemim prostorima kontinentalnog zaleđa. Beskrajni pregovori s teritorijalnim suverenima, zaplitanje velikih i malih spletki protiv protivnika koji ga ugrožavaju, sva »velika« politika Dubrovnika pokazuje isti onaj racionalizam koji obilježava i njegovu »malu« komunalnu politiku. Svojevrsno svjedočanstvo ovog racionalizma jest i skladan kameni grad zasnovan u XIII. stoljeću – grad čiji su prvi obrisi zacrtani u trijeznim tekstovima statutarnih odluka.” (Ibid, 39.)
- ² Takav je slučaj osobito s odredbama o gradogradnji koje su bile odgovor na pustošenje požara.
- ³ DANKO ZELIĆ, Gradski statut kao izvor za povijest urbanog razvoja Šibenika, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 19 (1995.), 37-51.
- ⁴ WOLFGANG BRAUNFELS, *Mittelalterliche Stadtbaukunst in der Toskana*, Berlin, 1979., 13 i dalje. Slično pitanje postavlja Nella Lonza u vezi dubrovačke statutarne regulative: „Svi poststatutarni zbornici (Knjiga svih zakona, Zelena knjiga, Žuta knjiga) nizali su odredbe kronološkim slijedom, a nedostatak sistematike pokušavao se nadomjestiti izradbom indeksa i pomagala koji bi korisnike upućivali na traženi propis. Primjena takva modela izgradnje normativnog sustava tijekom nekoliko stoljeća dovela je do potpuno kaotičnog normativnog stanja, pa su u XVI. st. dubrovačke vlasti ipak bile spremne izvršiti nužne rezove i preinake. (...) pa se naposljetku odustalo od te ideje. Statut iz 1272. ostao je na snazi sve do pada Republike. Dakako, otvara se pitanje u kojoj je mjeri, nakon protijeka više stoljeća, to staro pravo još bilo primjenjivo. Je li Statut postao okaminom, mrtvim slovom na papiru, ili je ostao živim izvorom po kojem se oblikovala pravna zbilja?” (NELLA LONZA, Dubrovački statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta, *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.* (ur. Nella Lonza), Dubrovnik, 2002., 11-46. Također: The Statute of Dubrovnik of 1272: Between Legal Code and Political Symbol, *The Statute of Dubrovnik of 1272*, (ur. Nella Lonza), Dubrovnik, 2012., 7-25.)
- ⁵ Od ukupno 603 glave Splitskog statuta, zajedno s reformacijama, 172 glave ili nešto više od jedne četvrtine (28,52%) odnose se na gospodarske djelatnosti – na trgovačko i novčano poslovanje i na pomorstvo, trgovački promet u cjelini: o robnom prometu na području Splitske komune govori 139 glava ili oko jedne četvrtine (23,05%) svih glava Statuta i njegovih reformacija.
- (Vidi: TOMISLAV RAUKAR, Splitska kreditna trgovina XIV. stoljeća, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Split 2007., 263-283, spec. 266.) – U Statutu Ferrare iz 1287. gotovo 30% svih odredbi tretiraju različite aspekte urbane infrastrukture; (25 od 85); u Statutu Reggija iz 1266. imaju 25% „urbanističkih” rubrika (108 od 438); u Modeni (1327.) upravljanje vodama i ulicama tretira čak 471 odredbi od ukupno 1046 (45%)! (MARCO FOLIN, „Il governo degli spazi urbani negli statuti cittadini di area estense”, *Signori, regimi signorili e statuti nel tardo medioevo*, (ur. Rolando Donarini, Gian Maria Varanini, Maria Venticelli), Bologna, 2003., 337-366). U digitalnom obliku: http://rm.univr.it/biblioteca/scaffale/Download/Autori_F/RM-Folin-Governo.pdf (pristupljeno 1. rujna 2015.)
- ⁶ Za cjelovit u sadržaj Splitskog statuta vidi temeljnu uvodnu studiju, njegova prevoditelja i priređivača: ANTUN CVITANIĆ: *Statut grada Splita, Splitsko srednjovjekovno pravo*, Split 1998, 11-331.
- ⁷ Ipak, neće se nikad približiti regulativnim smjernicama dubrovačkog statuta kojemu najbolju ocjenu daje MILAN PRELOG, (bilj. 1), 30, 32: „Nastojanje da se iz ulica uklone vanjska stubišta – istovremeno i istoiznačno s naporima da se iz grada ukloni drvena gradnja – usmjereno je korjenitoj promjeni tipa kuće uopće. Neposredna posljedica tih nastojanja je pojava novog tipa gradske kuće, objekta koji nastaje kao dio određene cjeline i kojeg funkcije i oblici proistječu upravo iz njegova položaja u toj cjelini. (...) Zahtjevom da se ulazni prag odredi kao konačna granica javnog i privatnog prostora, uspostavljanjem stroge građevne linije i određivanjem jednolikih građevnih čestica, izražavanje posebnosti neke kuće nužno se usmjerava na oblikovanje njenog lica, njene fasade.”
- ⁸ ŠIME LJUBIĆ, L'Italia descritta nel libro del re Ruggero compilato da Edrisi. Testo arabo pubblicato con versione e note da M. Amari e C. Schiaparelli, Roma 1883, *Rad JAZU* 85 (1887.), 229-240; GAVRO ŠKRIVANIĆ, Idrisijevi podaci o Jugoslavenskim zemljama (1154), *Monumenta cartographica Jugoslaviae II*, Beograd, 1979., 9-23.
- ⁹ *Statut grada Splita* (bilj. 6), 722-723.
- ¹⁰ „Da li su romaničke kuće imale izgled na obalu, nije utvrđeno, jer nema tragova prozora u zazidanom kriptoportiku”, piše CVITO FISKOVIĆ, Romaničke kuće u Splitu i u Trogiru, *Starohrvatska prosvjeta*, III s., sv. 2 (1952.), 149. – T. Raukar pak upozorava „da su trgovačka skladišta (*magazenum*) bila smještena u ulici koja je kroz središte podrumskog dijela Dioklecijanove palače vodila u stari dio grada. To je *via gruptarum* ili *via in gruptis*, za koju Statut svjedoči da je bila popločana.” (TOMISLAV RAUKAR, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Split, 2007., 268-270.) Nova vrata su ona do Srebrnih vrata Palače. Vidi: ARSEN DUPLANČIĆ, *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb, 2007., 9, 55, bilj. 14; O splitskim zvonnicima, *Kulturna baština*, 37 (2011.), 151 i dalje. U rekonstrukciji Podruma 1960-ih godina čitav taj srednjovjekovni gradski sklop nestao je bez traga, što je možda i veći gubitak od rušenja većeg dijela jugoistočnog gradskog kvadranta.
- ¹¹ „Određeno je i naređeno da su svi stranci, koji su sada u gradu i koji budu došli i boravili preko pola godine, dužni i da moraju

- sudjelovati u svim besplatnim javnim radovima, stražarenju i davanjima kao i ostali Splitsani.” (*Statut grada Splita*, bilj. 9), 810-811, Nove statutarne odredbe iz 1338. gl. 8) „Isto tako prihvaćeno je da slično tome svi oni u gradu ili u splitskom polju, koji imaju volove za oranje na svaki nalog spomenutih nadglednika moraju doći sa svojim volovima jedanput besplatno kada im nadglednici odrede, a i više puta kada to bude potrebno (ali onda) uz odgovarajuću plaću.” (*Statut grada Splita*, Reformacije, gl. 64, 896-897.) Slične odredbe o javnim radovima donosi Trogirski statut.
- ¹² *Statut grada Splita*, (bilj. 9), 724-725.
- ¹³ „S obzirom na pravne pretpostavke izgradnje općinskih kuća, od najvećeg je značenja bila okolnost da su sve građevinske čestice u zoni novog gradskog središta bile u vlasništvu Općine. Drvene kuće koje su ondje prethodile kamenim općinskim kućama bile su dijelom najamne građevine u vlasništvu Općine, a dijelom kuće privatnih vlasnika (...) Korisno i probitačno bilo je, samim tim, i lijepo: u srednjovjekovnom Dubrovniku bilo je nemoguće lučiti javnu od privatne korisnosti, javni od privatnog probitka. U jednom od svojih zaključaka Veliko vijeće je polovicom 15. stoljeća izričito ustvrdilo da su njihovi preci izgradili općinske kuće na korist trgovaca, ali jednako tako i za ukras i dobar glas grada (tam pro commodo mercatorum quam etiam pro ornamento et fama civitatis nostre). Vidi: DANKO ZELIĆ, *Utilitas et lucrum* – općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku, u: *Umjetnost i naručitelji, Zbornik Dana Cvita Fiskovića*, sv. III., (ur. Jasenka Gudelj), Zagreb, 2010., 9-24.
- ¹⁴ *Statut grada Dubrovnika: sastavljen 1272.* (prir. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i dr.), Dubrovnik, 2002., 470-473.
- ¹⁵ Alberghettijev plan Knina iz 1668. godine donosi na tamošnjoj tvrđavi toponim Garište koji po sudu Nikole Jakšića valja drugačije tumačiti. Vidi: NIKOLA JAKŠIĆ, *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*, Split, 2000., 18.
- ¹⁶ *Statut grada Splita* (bilj. 9), 962-863.
- ¹⁷ *Zadarski statut: sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563.* (ur. Josip Kolanović i Mate Križman), Zadar 1997., 545.
- ¹⁸ Niz odredbi plastično ocrtava sliku onodobnog Trogira, npr. lib. II. gl. 60 (*Statut grada Trogira*, (ur. K. Prijatelj), Split, 1988., 97), koja govori o kažnjavanju onih koji peru kod čiovsog mosta i prostiru kože i rublje na kopnenom mostu; ili lib. II. gl. 58, (ibid. 96-97) u kojoj se veli: *Kažemo i naređujemo da je svatko tko ima smetište dužan izgraditi zid tog svojeg smetišta visok dva koraka i u njemu (načiniti) otvor na visini od pola stope nad zemljom i pola stope širok tako da može odatle izići i isteći voda. Taj otvor neka ostaje zatvoren tijekom godine od prvog travnja pa do svetkovine Svih svetaca, a barem svakog kolovoza neka se spomenuto smetište očisti na način da u njemu ne ostane nikakva nečist. Ili, gl. 14., prve knjige Reformacija (ibid., 174): Ne smije se mokriti niti prazniti želudac na javnim mjestima ni danju ni noću na ulicama unutar gradskih vrata, niti u blizini tih vrata, niti na javnim ulicama u gradu, niti na komunalnom trgu, ni u komunalnoj loži, niti u njihovu okolišu pod prijetnjom kazne od 20 malih solida za svakoga i za svaki put. I svatko može prijaviti i neka dobije polovicu rečene globe, i neka se vjeruje njegovoj zakletvi ako je prijavitelj na dobru glasu, i neka se njegovo ime drži u tajnosti.*
- ¹⁹ *Statut grada Splita*, (bilj. 9), 766-767; *Statut grada Dubrovnika* (bilj. 14), lib. V. gl. 8, govori o mogućnosti gradnje zajedničkog zida između dvije kuće. *Ali ako se* (jedan od vlasnika) *ne bude htio osloniti na taj zid, neka gradi na svomu, ostavljajući razmak od jedne stope do tog zida.* Naravno, i za to nalazimo više primjera u splitskoj povijesnoj jezgri, gdje se između kuća na taj način formirala kanižela.
- ²⁰ JOŠKO BELAMARIĆ, *Gospe od Zvonika*, Zagreb, 1991.; *The First Centuries of Christianity in Diocletian's Palace in Split, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Supl. vol. 87-89 (Radovi XIII. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju, III), Città del Vaticano – Split, 1998., 55-68.
- ²¹ Vidi: GRGA NOVAK, *Gradski bedemi, javne zgrade i ulice u srednjovjekovnom Splitu, Starohrvatska prosvjeta*, 1 (1949.), 107-108; *Povijest Splita*, I, Split, 2005., 54.
- ²² T. Raukar daje živ primjer tog dualizma svjetovnog središta komune: „Temeljni dio Splitskog statuta ili Percevalov statut (*statutum vetus*) iz god. 1312. određuje da se žito smije prodavati samo na trgu ispred općinske palače gdje se nalazi i žitna mjera (*starium communis*), odnosno na Trgu sv. Lovre. Da tu nije riječ o trgu ispred katedrale, pokazuje i naziv *platea communis* (c. 30), koji se u Statutu, a i u dokumentima, ne daje tom trgu, nego ga se uvijek naziva *platea planchati* ili *plancha*. (...) Ali, reformacija iz 1337. god. određuje da se žito smije prodavati samo s mjerom (*star*) koja se nalazi *ad plancham*, dakle na trgu uz katedralu. To pokazuje da su u prvoj polovici 14. st. oba splitska trga imala gospodarsku važnost kao žitne tržnice, premda Trg sv. Lovre već tada smijemo smatrati upravnim i poslovnim središtem komune.” TOMISLAV RAUKAR, (bilj. 10), 269-270.
- ²³ LJUBO KARAMAN, O starom gradskom domu u Splitu, *Božićni prilog »Novog Doba«*, Split, 1933.; O srednjovjekovnoj gradskoj palači u Splitu, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru*, 2 (1956.) - Naravno, slične promjene dešavale su se i posvuda drugdje. U samom Rimu, nagovještaj novoga srednjovjekovnog grada najavljen je premještanjem foruma na Kapitol, koji je bilo lakše braniti. Bilo je to između osmog i dvanaestog stoljeća – u veoma sporom procesu ponovnog posvajanja tog prostora koji se dugo nazivao *Mons caprinus*. (FERDINAND GREGOROVIVUS, *Storia della città di Roma nel medioevo*, II., Torino 1973., 1029-1035.) Ipak, mnogo prije 1145. godine, kad je trg izgledao kao nov, gradska je uprava bila utvrđena na tom strmom brijegu. (LEWIS MUMFORD, *Grad u historiji*, Zagreb 1968., 276.)
- ²⁴ „Izgradnja Dubrovnika u XIII. i XIV. stoljeću u svjetlu teksta Statuta javlja se kao postupno, ali dosljedno ostvarivanje zamisli grada kao brižljivo organizirane cjeline. Promatrajući ovaj rast grada u cjelini, može se utvrditi da je to rezultat plodonosnog isprepletanja racionalnih odluka i smionih vizija. Teško je zamisliti tako određen tekst kao što je to regulaciona odluka iz 1296. godine, u kojoj se točno utvrđuju širine pojedinih ulica i građevnih čestica, gdje se određuju dimenzije budućih kuća i prostora među njima, bez postojanja nekog brižljivo izrađenog nacrtu. U pažljivijem čitanju ovaj se dugački tekst pretvara u detaljan opis tlocrta grada koji još nije postojao, ali koji je doista i ostvaren.” (MILAN PRELOG, (bilj. 1).
- ²⁵ JOŠKO BELAMARIĆ, *Osnutak grada Korčule*, Zagreb, 2005.

- ²⁶ Tijekom prve intifade (1987.-1993.), te potom između 2001. i 2005. izraelska vlast smatrala je rušenje kuća suspektnih Palestinaca važnim činom simboličko-političke demonstracije i tek je 17. veljače. 2005. Zakon o kazni rušenjem kuća bio opozvan.
- ²⁷ ANDERS LISDORF, *The Conflict Over Cicero's House: An Analysis of the Ritual Element in De Domo Sua, Numen*, 52 (2005.), 444-464.
- ²⁸ „Quia republicae interes ne civitas deformatur ruinis, statutum et ordinatum est quod nullus cuiuscunque conditionis existat audeat vel presumere devastare sive devastari facere aliquo modo vel sub quovis colore aliquam domum vel aedificium domus aut muros diruere vel dirui facere in civitate vel brugis Regii quavis occasione [...] Possit tamen quilibet devastare domum aut aedificium causa reficiendi de novo, faciendum hoc cum licentia domini potestatis et antianorum et satisfaciendo de ipsa domo reficienda vel aedificio infra terminum.” Prema MARCO FOLIN, *Transient Cities: Representations of Urban Destruction in European Iconography in the Fourteenth to Seventeenth Centuries, Wounded Cities: The Representation of Urban Disasters in European Art (14th – 20th Centuries)*, (ur. Marco Folin i Monica Preti), 11. Slične se norme propisuju u Modeni, Ferrari, Vicenzi i u više drugih gradova srednje i sjeverne Italije. Vidi: MARCO FOLIN, (bilj. 5), 337-366. Također: ENRICO GUIDONI, *Storia dell'urbanistica. Il Duecento*, Bari, 1988., 331-419. – Pretpostavlja se da su takvi zakoni slijedili neobični rimski kasnorepublikanski zakon o zabrani rušenja zgrada u urbanim zonama, donesen vjerojatno da sprječati građevinske spekulacije. Vidi: PETER GARNSEY, *L'investimento immobiliare urbano, La proprietà a Roma*, (ur. Moses I. Finley), Bari, 1980., 149-165 (spec. *La demolizione di case e la legge*, 161-65); ELLEN JANES PHILLIPS, *The Roman Law on the Demolition of Buildings, Latomus*, 32 (1973), 86-95; KLAUS TRAGBAR, „De Hedificiis Communibus Murandis ...” *Notes on the Beginning of Building Regulations in Medieval Tuscany, Proceedings of the Second International Congress on Construction History, Queens' College, Cambridge University 29th March – 2nd April 2006 (Vol. 1-3)*, 3125. <http://www.arct.cam.ac.uk/Downloads/ichs/vol-3-3117-3132-tragbar.pdf/view> (pristupljeno 1. rujna 2015.)
- ²⁹ CLAUDIA BERTAZZO, *Per la storia comparata dei comuni italiani nel Duecento: stratificazione sociale e commisurazione delle pene nei comuni di Firenze, Bologna, Milano e nelle città del Veneto*. Tesi di dottorato, Università degli Studi di Padova, 2008., 155, http://paduaresearch.cab.unipd.it/592/1/Tesi_pdf.pdf (pristupljeno 1. rujna 2015.)
- ³⁰ Više u uvodnoj studiji Antuna Cvitanića, u: *Statut grada Splita* (bilj. 9), 265, n. 595-596.
- ³¹ Vidi k tome lib. IV., gl. 62, *Statut grada Splita*, (bilj. 9), 658-661, u kojoj se veli da se protjerani ili u odsutnosti osuđeni „ne smiju nipošto vratiti u grad Split ili u njegov distrikt pod prijetnjom kazne i globe od 25 libara za svaki put, osim za svetkovine svetoga Dujma, kako je već prije u jednoj drugoj statutarnoj glavi rečeno (...) A gradski upravitelj dužan je, vezan prisegom, pobrinuti se da se učine i napišu dvije knjige s imenima svih onih koji su prognani i koje je splitska komuna osudila.” – Isto tako u glavi LXIII (*Statut*, bilj. 10., 662-663): prognanicima se ne smije oprostiti kazna, niti itko smije „predložiti u Velikom vijeću ili skupštini ni u ikakvom drugom vijeću ovoga grada da se kojeg prognanika ili onoga koga je komuna osudila imovinski ili osobno oslobodi osude, odnosno kazne.” O ishodištu ovakvih sankcija: UGO INCHIOSTRI, *Di alcuni aspetti del diritto penale nei documenti e statute dalmatiche nel medio evo, Rivista Dalmatica*, 10 (1928.): p.o., 4, bilj. 4.
- ³² *Statut grada Trogira*, (bilj. 18), 80-81. „Zapovijedamo, ako tko bude radio na tome da se izda grad Trogir ili bude naredio (da se izda), neka taj i njegova žena i djeca budu zauvijek protjerani iz Trogira i neka dobra izdajnika, jednoga ili više njih, pripadnu trogirskoj komuni. Dobra pak žena tih izdajnika moraju same te žene prodati u roku od šest mjeseci nakon izrečene osude za takvo izdajstvo. (...) A ako bilo kada prije spomenuti izdajnici padnu u ruke trogirskoj komuni, neka se kazne smrću tako da umru.” Izgon i zapljenu dobara predviđa i Statut Splitu susjednih Poljica. Član 8. toga Statuta kaže: „Itko bi se naša traditir našega mista, rekući tko bi pridava sam sebe i misto naše inomu gospodinu, nego oče ini plemeniti ljudi Poljičani, da se oda neviran gospodi našoj i mistu našem, da se izrene van, a plemenščina njegova u općinu poljičku da se zaujme, a on veće da ni Poljičanin.” Protjerivao se iz grada, i to čak bez ikakve prethodne sudske odluke u tom smislu, i svaki *krivovjernik, katar, pataren, bilo kojim imenom se nazivao*. Vidi: ANTE CVITANIĆ, (bilj. 6), 266.
- ³³ VINKO FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb, 1940., 234.
- ³⁴ JACQUES HEERS, *Il clan familiare nel Medioevo*, Napoli, 1976., 144, navodi srednjovjekovne europske primjere. Općenito za obredno rušenje, preoravanje i soljenje terena na kojem je stajala kuća, u namjeri da se mjesto sterilizira, vidi: JOSEPH RYKWERT, *L'idea di città*, Torino, 1976., 69.
- ³⁵ Sasvim je vjerojatno da je nešto od ove presude stvarno izvršeno. Čuo sam svojedobno, bilo je to 1984. godine, od starca Tonka Jurice za jedno mjesto sred sela koje je po predaji bilo nekoć „soljena zemlja na kojoj se nije smjelo graditi”. Zanimljivo je da se upravo tu u sredini sela nalazi nekoliko kasnobaroknih nizova kuća, koji su možda bili rezultat novih gradnji nakon rušenja. (JOŠKO BELAMARIĆ, *Slika Lastova*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 1985, 27-28; NENAD VEKARIĆ, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, 1. Dubrovnik, 1993., 72, bilj. 122.)
- ³⁶ Vidi poglavlje *Zatiranje ognjišta i izgon obitelji*, u: NELLA LONZA, *Pod plaštem pravde*, Dubrovnik 1997., 156-157.
- ³⁷ CVITO FSKOVIĆ, *Izložba Branislava Deškovića u Splitu*, Katalog, 1940.; K. Prijatelj – C. Fisković, *Dva doprinosa o umjetninama splitske galerije*, Split, 1956., 16. – Omiške su vlasti naredile i da se kućišta i kuće stradale u požaru sruše i njihova građa iskoristi za ispunu bastiona (Tomadelli). Vidi: VANJA KOVAČIĆ, *Omiš, razvoj starog naselja*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 1987., 76, 86.
- ³⁸ „Dandola – (civilni upravitelj Dalmacije u doba francuske uprave u Dalmaciji) – je ova pobuna toliko rasrdila da je već 9. lipnja pisao Garagninu: 'Grozovit primjer koji će pružati pravda izvršena nad ovim Poljičanima, kao i nad njihovim mjestima, kućama i dobrima ulijevat će zauvijek strah...'” (TULLIO ERBER, *Poljička knežija*, (prijevod J. Matijević), Priko, 2010., 99.)

Rušenje kuće propisuje kao kaznu za „umicanje djevojaka” u 17. stoljeću: *Poljički statut*, (ur. Miroslav Pera), Split 1988., 113.

³⁹ *Poljički statut* (bilj. 38), 101.

⁴⁰ Bilo je to u vrijeme dugotrajnog rata protiv susjedne Ferrare koju je Klement V. svojatao kao papinsko leno. Na čelu urote stajao je Bajamonte s Markom Querinijem, svojim puncem, a u njoj su sudjelovali mnogi nezadovoljni zatvaranjem Velikoga Vijeća (*serrata del gran consiglio* godine 1297.) i papinskim interdiktom koji je, bulama od 1308. i 1309. godine, pogodio grad. Zamislili su likvidirati aktualnog dužda Pietra Gradeniga i srušiti aristokratsku republikansku vlast, no plan je bio loše skovan i osujećen u samom začetku – dijelom zbog izdaje, dijelom zbog lošeg vremena – na dan svetog Vida, 15. lipnja 1310. godine. U povlačenju s *piazze* S. Marco, urotnici su zapalili tada još drveni most na Rialtu, ali su većinom brzo bili uhićeni. Čini se kako je povijesno potvrđena burleskna priča da je Tiepolo pobjegao nakon što mu je stjegonoša ubijen kamenim mortarom koji je na nj sa svog prozora bacila neka starica. Tiepolo se sklonio prvo u Padovu (čiji su gvelfi podupirali urotu), pa u Treviso, te potom u Hrvatsku, odakle je rovario do same smrti.

O okolnostima urote: Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*, III., Venezia, 1855., 25-51; FREDERIC C. LANE, *Studies in Venetian Social and Economic History*, (ur. Benjamin G. Kohl i Reinhold C. Mueller), br. III., London, 1987., 237-274; ROBERTO CESSI, *Storia della Repubblica di Venezia*, Firenze, 1981., 268-271; PAOLO PRETO, *Baiamonte Tiepolo: traditore della patria o eroe e martire della libertà?*, *Continuità e discontinuità nella storia politica, economica e religiosa. Studi in onore di Aldo Stella*, (ur. P. Pecorari, G. Silvano), Vicenza, 1993., 217-264. – Venecija je uspjela izgraditi mit o stabilnoj republici, imunoj na građanske borbe i urote. Samo je još urota Marina Faliera (1355.) donekle ugrozila tu sliku. Državne represalije bile su u tom slučaju jednako nemilosrdne kao u vrijeme Bajamonteove urote: urotnici, njih oko 400, bijahu podvrgnuti torturama, obješeni, utopljeni, na razne načine masakrirani.

⁴¹ Postoji čak pretpostavka da je njegov otac Giacomo di Lorenzo bio oženjen (prije 1268.) kćerom hrvatskog bana Stjepana Šubića, dakle sestrom Pavla Šubića Bribirskog. Tu tvrdnju, drugdje nepotvrđenu, donosi: PAVAO ANĐELIĆ, Pečatnjak Bajamonta Tiepola, *Glasnik Zemaljskog muzeja* n. s. 24 (1969.), 171-175. Obično se, inače, ističe da je Bajamonte bio rođak bana Pavla, jer se neka bibrirska kneginja udala za jednoga Tiepola. – Bajamonteov boravak na hrvatskoj obali dugo se pamtio. G. Praga je skrenuo pažnju na pjesmu koju je tiskao „cavalier” Zaccaria Valaresso (pod pseudonimom) s naslovom: *Baiamonte Tiepolo in Schiavonia, poema eroico di Catuffio Panchiano bubulco arcade*, Venezia 1769.-1770., koristeći se međutim samo kronikom Mihe Madijeva. GIUSEPPE PRAGA, *Baiamonte Tiepolo dopo la congiura, Atti e memorie della società dalmata di storia patria*, 1 (1926.), 40-100.

⁴² Već 16. lipnja Veliko Vijeće potvrdilo je s većinom od 361 glasova, nasuprot 6 protivnih i 10 suzdržanih, sporazum između dužda i Tiepola, po kojemu mu se dopušta da s najtješnjim saveznicima napusti Veneciju i ode u četverogodišnje progonstvo u Hrvatsku, s prisegom da se neće približavati Zadru niti odlaziti u zemlje koje su neprijatelji Republike.

⁴³ Možda nije bez neke asocijacije što je Splitsko Veliko vijeće 8. srpnja 1413. – nakon što su 3. lipnja zbacili Hrvoja Vukčića Hrvatinića s časti splitskoga vojvode – zaključilo, da se *treba sagraditi crkva pod imenom Svetog Vida zbog oslobođenja od ropstva Faraonova*. GRGA NOVAK, (bilj. 21), 2005., 269.

⁴⁴ Na stupu je stajalo: *Di Baiamonte fo questo tereno / e mo per lo so iniquo tradimento / sè posto in chomun per altrui spavento / e per mostrar a tutti sempre seno*. (POMPEO MOLMENTI, *La storia di Venezia nella vita privata dalle origini alla caduta della repubblica*, 1, Torino, 1880., 67.) Zanimljivo, Bajamonteova urota dovela je do formiranja (ubrzo zloglasnog) *Consiglio dei X*, poznatijeg kao: *i Dieci*, koje je od privremene institucije postalo državno tijelo posvećeno preveniranju urota, intriga i svakovrsnih rovaranja; iz njihovih redova birat će se poslije *Tre Inquisitori di Stato*.

⁴⁵ Nakon rušenja *Ca' Grandi*, njeni gotički prozori ugrađeni su u ribarnicu, na kojoj su i danas. Palača familije Balduin, također umiješana u urotu, morala je imati otvoren portal danju i noću; dapače, *i Dieci* su na 22. kolovoza. 1375. izdali nalog da se *porta maggiore* trajno fiksira za kamen, *dobrim tankim gvozdenim okovima*, kako se ne bi slučajno zatvorila. Tako, sve do opoziva zakonske odredbe – 27. svibnja 1422. godine. Više: VITTORIO LAZZARINI, *Aneddoti della congiura Quirini-Tiepolo*, *Nuovo Archivio Veneto*, 10/1 (1895.), 87-88, citira ASV, Consiglio dei Dieci, Magnus, p. 9; PATRICIA FORTINI BROWN, *Venice & Antiquity: The Venetian Sense of the Past*, New Haven and London, 1996., 21-22.

⁴⁶ Za Bajamonteove odnose s banom Pavlom Bribirskim: VJEKOSLAV KLAJČ, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347*, Zagreb 1897., 89; NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, Zadar 1976., 210, 296-297; DAMIR KARBIĆ, Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.), *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih društvenih znanosti HAZU*, 22 (2004.), 1-26, spec. 18. Bajamonte je obnašao čast potestata Nina 1313., 1320. i 1322. godine. (GIUSEPPE PRAGA, *Atti e diplomati di Nona, Archivio storico per la Dalmazia*, 21 (1936.), 26-28.) Mlečani ga u proglassu dalmatinskim gradovima slikaju kao najgoreg izdajicu: *ille nequissimus proditor et seductor iniquus, iniquitatis filius et maledictionis alumnum*, a njegova urota je *proditio – iniquus motus – scelus inauditum* (*Andreae Danduli Chronica per extensum descripta*, (ur. Ester Pastorello), Bologna 1939., 410, 483-4, 486, 487.) Godine 1324. udarili su ucjenu na njegovu glavu; nudili su 10 000 libri onomu tko ga izruči u šibensku tvrđavu. U vojni kneza Jurja Bribirskog protiv vojvode Ivana Nelipića bio je uhićen nadomak Kninu 7. lipnja 1324. i bačen u tamošnju tamnicu. (Miha Madijev, *Legende i kronike*, (ur. Vedran Gligo i Hrvoja Morović), Split, 1977., 162, 180.) *Consiglio dei dieci* prihvatio je 2. srpnja 1324. „contra Baiamontem proditorem” ponudu nekog Brachususa, šibenskog građanina, a o troškovima atentata raspravlja još koncem siječnja 1329. godine. (PAOLO PRETO, *La 'congiura di Bedmar' a Venezia nel 1618: colpo di Stato o provocazione?*, *Complots et conjurations dans l'Europe moderne. Actes du colloque international de Rome, 30 septembre – 2 octobre 1993*, (ur. Y.-M. Bercé i E. Fasano Guarini), Publications de l'École française de Rome, 1996., 289-315, spec. 292-301.) Bajamonte je neko vrijeme boravio na banskom dvoru u Bosni; tu je izgubio ili ostavio pečatnjak. PAVAO ANĐELIĆ (bilj. 41).

Summary

The House in the Statute of Split (1312) – Building, Maintenance and Demolition

It can be said that the town statute of Split and the stipulations concerning the everyday life in this medieval town are not characterized by the aim to create an ideal city and, in this, they are far from the long-range urban planning contained in the statute of Dubrovnik which witnesses that the local authorities attempted to establish a regulatory framework for any novelty in the life of Dubrovnik in a quick and immediate, one might even say a pernickety, way. The stipulations of the statute of Split, therefore, offer a limited contribution to the discussion about the urban appearance of medieval Split. Nonetheless, the statute's mosaic of rules did shape the image of the town.

Urban statutes represent only one part of the legal corpora of medieval towns. Numerous decisions of local councils and magistrates were recorded in other sources and the extent to which the stipulations of the statute of Split were applied in reality can only be established by the research which takes into account comparative examples. In any case, the investigation of the urban medieval heritage of Split demonstrates that this was a real urban organism with well-organized communication routes, well-maintained public spaces, paved streets, the meticulously cleaned port which was dredged on a regular basis, the wells which seem to have been considered public even when they were located in privately owned courtyards. The actual care about the urban issues is best understood if one analyzes the structure of the relative services consisting of at least fifty people including the town count and the council, the magistrates, the supervisors (of roads, bridges, sources of water, the building of the cathedral bell tower), the assessors and master builders of public works and so on. All town quarters were evenly covered. The cases of illegal seizures of public property were examined 'conscientiously and in secret.'

The fact that less than five per cent of stipulations in the statute of Split relate to urban planning ought to be understood as indicating that the town, set in Diocletian's Palace and determined by its structures, had already been defined to a large extent and that it functioned well and fulfilled the needs of its inhabitants.

The statute's thirty chapters deal with different aspects of the development of medieval Split and its everyday maintenance. This article focuses on the relationship between the local government and private property,

that is, the cases of private spaces being transformed into public spaces and the 'ritualistic erasures', that is, the demolition of houses whose owners committed treason and broke the law. This phenomenon of demolition as setting example was not limited to medieval Split but was recorded in other Dalmatian communes (in Omiš and Dubrovnik as late as the eighteenth century) and this discussion of it is based on the examination of a wider set of primary sources. Particular attention is given to the rule stipulated in Book 4, Chapter 27 of the statute. What is to be done if a house or tower is owned by two different people one of which has the upper part and the other the lower part, and the owner of the lower part has committed a crime the punishment for which is the destruction of their property (*propter quod bona sua deberent destrui*)?

Judging from the specific nature of the rule which addresses this issue, it seems that it was rooted in an actual case. The author demonstrates that this case and the solution provided in the statute is based on an event which occurred in Venice in 1310, namely an attempted coup d'état, that is, the well-known rebellion of Bajamonte Tiepolo.

The aforementioned problem in Split of how to demolish a traitor's property if it is located below the property of an innocent person has an interesting parallel in Venice. Among the rebels who took part in Tiepolo's coup were two brothers, Marco and Piero Querini, who shared the same palace through a *fraterna*, a co-ownership arrangement typical of Venice, with the third brother, Giovanni, who proved that he knew nothing about the rebellion. The demolition of the Querini *Ca' Grande*, therefore, had to be postponed until the commune decided to buy the third part of the house from Giovanni. All that remained from this palace were two large arches that were incorporated into a new public abattoir (*Beccaria* or *Stalon*) in 1339!

The ringleader of the rebellion, Bajamonte Tiepolo, found refuge in the south of Croatia with the Šubić family to which he was related. The people of Split had sufficient opportunities to meet him and the news about the events in Venice, which were taking place at the same time as the composing of the statute of their town, must have been well known to them. It is evident that the aforementioned issue (of how to demolish the property of a traitor if it located in a house or tower with one other or multiple owners) reflects the thirteenth-century reality.